

УДК 351.713 (477)

Шамрук Наталія Борисівна –

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права
і процесу Академії Державної
пенітенціарної служби

Nataliia B. Shamruk –

candidate of juridical sciences, associate professor of
administrative, civil and commercial law and procedure department,
Academy of State Penitentiary Service
(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine)

Діяльність недержавних організацій з протидії насильству в сім'ї

Стаття присвячена дослідженню участі недержавних організацій у протидії насильству в сім'ї. Проаналізовано основні форми діяльності недержавних громадських організацій, окремо зосереджено увагу на особливих недержавних утвореннях – юридичних клініках, співпраці з іншими громадськими інституціями, державними установами та засобами масової інформації, виокремлено форми взаємодії між громадськими організаціями, органами державної влади та органами місцевого самоврядування щодо протидії насильству в сім'ї.

Ключові слова: насильство в сім'ї, громадська організація, юридична клініка, тренінг, круглий стіл, майстер-клас, консультація.

Статья посвящена исследованию участия негосударственных организаций в противодействии насилию в семье. Проанализированы основные формы деятельности негосударственных общественных организаций, отдельно сосредоточено внимание на особых негосударственных образованиях - юридических клиниках, сотрудничестве с другими общественными институтами, государственными учреждениями и средствами массовой информации, выделены формы взаимодействия между общественными организациями, органами государственной власти и органами местного самоуправления по противодействию насилию в семье.

Ключевые слова: насилие в семье, общественная организация, юридическая клиника, тренинг, круглый стол, мастер-класс, консультация.

N.B. Shamruk Activities of Non-Governmental Organizations Regarding Counteraction Domestic Violence

The article deals with the issues related to participation of non-governmental organizations in counteraction domestic violence, the main types of their activities and cooperation.

The most common types of activities are the following:

- conduct of correctional programs with violators along with other non-governmental organizations, cooperation with mass media, preparation and conduct of informational campaigns, development and dissemination of social advertisements, informing of potential clients through private site, preparation and distribution of information e-bulletins;
- research on the issues of domestic violence and exploitation of child labor, observance of human rights, improvement of the national legislation in order to prevent domestic violence;
- launch of public awareness campaign among youth, other target audience regarding fight against domestic violence; conduct of issue-related trainings, seminars including international ones, round tables, conferences for professionals who counteract domestic violence;
- preparation, publication and dissemination of information, teaching and scientific materials, development of scientific and methodological ensuring of activities related to prevention of domestic violence;

- organization of work of national “hot lines” on counteraction domestic violence;
- consultations on legal issues including via email, psychological assistance to victims of domestic violence.

But there are special types which are inherent to special types of non-governmental organizations. They are the following:

Legal clinics – conduct of issue-relation lectures, seminars, interactive trainings (program “Practical law”), scientific conferences on counteraction domestic violence in schools, lyceums, institutes;

Crisis centers – provision of psychological, medical assistance to the victims of domestic violence;

Mass media – conduct of training programs on social journalistic, master classes with the European and national media experts, social investigations of domestic violence, advice on domestic violence reports.

Cooperation of non-governmental organizations with public authorities and mass media is an important element to counteract domestic violence. It improves opportunities of non-governmental organizations and contributes to obtaining of information and financial support in order to fight against domestic violence.

Keywords: domestic violence, non-governmental organization, legal clinic, training, round table, master class, consultation.

Постановка проблеми. Залучення громадськості до вирішення проблеми протидії насильству в сім’ї може здаватися одним з багатьох важелів в здійсненні державної політики у боротьбі з насильством в Україні. Проте, під час опрацювання різних наукових джерел, присвячених заявленій проблематиці, можна зрозуміти важливість участі недержавних утворень у механізмі протидії насильству в сім’ї.

Тому однією з причин, чому доцільно розглядати окремо участь громадських організацій у протидії домашньому насильству, є неналежна якість наданих державними установами послуг у сфері протидії насильству в сім’ї. Можливо, причиною такому явищу є недостатня увага з боку держави до цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти проблематики насильства в сім’ї розглянуті в працях вітчизняних дослідників: О. В. Бойка, А. О. Галай, О. В. Ковальової, О. Д. Коломойця, В. С. Красія, Ю. В. Лисюка, Г. В. Федькович, М. С. Чумало, Н. Б. Шамрук та ін.).

Невирішені раніше проблеми. Останніми роками з’явилося чимало праць кращих наукових шкіл України, які розкривають організаційно-правові основи діяльності держави і громадянського суспільства щодо протидії насильству у сім’ї. Проте, залишилось поза увагою науковців дослідження форм і методів діяльності у зазначеному напрямі українських благодійних та громадських організацій, юридичних клінік, кризових і реабілітаційних центрів. У статті також зосереджено увагу на

особливих засадах організації кризових, реабілітаційних та інших центрів, що створені громадськими організаціями та діють у тісній співпраці з державними органами та установами.

Мета. Метою статті є вивчення основних форм та методів діяльності недержавних громадських організацій з протидії насильству в сім’ї та їх взаємодії з державними органами.

Виклад основного матеріалу. Частіше жертви насильства звертаються саме до громадських організацій, довіряючи їм більше, ніж державним установам. Красій В., Федькович Г., Чумало М. з цього приводу припускають, що існування великої кількості різних громадських утворень дійсно є реальною допомогою державі у боротьбі з насильством [2, с.11].

В Україні боротьбою з насильством у сім’ї займається велика кількість громадських утворень, серед яких є громадські організації, благодійні організації, громадські правозахисні центри, юридичні клініки вищих навчальних закладів, кризові та реабілітаційні центри, створені за участю громадських організацій тощо. Після опрацювання наукових джерел та інформаційних видань нами було з’ясовано, що найбільше громадських організацій досліджуваного напрямку створено з метою захисту прав жінок як потенційних жертв насильства в сім’ї.

Одна із найбільш відомих правозахисних організацій у цій сфері – Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна». У своїй роботі, присвяченій протидії насильству в сім’ї, «Ла Страда-Україна» використовує

широкий спектр напрямів: інформаційну діяльність, лобіювання, освітню діяльність, надання різних видів допомоги тощо.

Серед основних форм діяльності організації з протидії домашньому насильству можна назвати наступні:

- проведення корекційних програм по роботі з кривдниками спільно з іншими громадськими організаціями, співпраця із засобами масової інформації, підготовка та проведення інформаційних кампаній, створення та розповсюдження соціальної реклами, інформування потенційних клієнтів за допомогою власного сайту, підготовка та розсилка електронних інформаційних бюлетенів;

- проведення досліджень з проблем насильства та експлуатації дітей, дотримання прав людини, вдосконалення національного законодавства з метою попередження сімейного насильства;

- ведення просвітницької діяльності серед молоді та дітей, інших цільових груп щодо боротьби з насильством у сім'ї; проведення тематичних тренінгів, семінарів, у тому числі міжнародних, круглих столів, конференцій для фахівців з протидії сімейному насильству;

- підготовка, видання та розповсюдження інформаційних, навчально-методичних та наукових матеріалів, розробка наукового та методичного забезпечення діяльності із запобігання насильству в сім'ї;

- організація роботи національних «гарячих ліній» з питань запобігання насильству в сім'ї;

- проведення консультацій з правових питань, у тому числі електронною поштою, психологічних консультацій потерпілим від насильства.

В Україні існує достатньо велика кількість регіональних жіночих громадських організацій, що допомагають жертвам насильства у сім'ї. Серед них можна виділити наступні:

- Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи» – надає соціальну і правову допомогу в кризових ситуаціях, навчає фаховим навичкам постраждалих від домашнього насильства, проводить анонімне консультування, а також проводить круглі столи, тренінги, наради з представниками правоохоронних органів про застосування чинного законодавства та обмін

позитивним досвідом у протидії насильству в сім'ї;

- міську громадську організацію «Жіночий інформаційно-координаційний центр» (м. Дніпро) – проводить тематичні семінари-тренінги, інформаційні кампанії, круглі столи, займається видавництвом інформаційних матеріалів з попередження домашнього насильства, проводить зустрічі з обміну досвідом з іноземними колегами, представниками правоохоронних органів, різними державними службами,

- правозахисний центр «Співдружність» – діє як громадська юридична приймальня та надає інформаційну та консультативну допомогу, у тому числі оформлення звернень до Європейського суду, захист жінок в судах та органах влади, здійснює просвітницьку роботу, навчання новим професіям, допомагає у відкритті власної справи,

- громадську організацію «Асоціація жінок у бізнесі» – проводить навчальні тренінги та семінари, конференції і форуми для інформаційного обміну, прес-клуби, поширює інформаційний бюлетень, проводить соціологічні дослідження;

- благодійну організацію «Чернігівський жіночий правозахисний центр» – займається збором інформації про порушення прав жінок та дітей, надає жінкам юридичну допомогу, консультації щодо запобігання насильству до жінки в сім'ї, бере участь у реалізації просвітницьких програм, у тому числі міжнародних правозахисних заходах, створенні інформаційних, консультативних центрів; організує благодійні акції з питань протидії насильству у сім'ї та ін.

Окремо існують організації, які опікуються правами чоловіків як потенційних жертв домашнього насильства. Серед таких організацій можна назвати Херсонський обласний громадський центр «Чоловіки проти насильства», який займається проведенням інформаційно-просвітницьких кампаній з метою привернути увагу громадськості до проблем чоловіків шляхом пропагування сімейних цінностей та запобігання насильству у сім'ї, а саме: проводить тематичні вуличні акції в Україні та бере участь у міжнародних акціях, надає інформаційні, психологічні та юридичні консультації, проводить тренінги, круглі столи,

презентації, навчальні семінари, дискусії, організовує показ навчальних фільмів для молоді, педагогів, державних службовців, поліції, інших громадських організацій, медичних закладів щодо протидії насильству в сім'ї [3, с.140-144].

Також необхідно назвати і громадські організації, які захищають права всіх цільових груп осіб, що зазнали насильство у сім'ї – жінок, чоловіків, дітей, підлітків, членів родини тощо. Серед таких організацій можна відзначити наступні:

- **Українську Гельсінську спілку з прав людини**, яка здійснює постійний моніторинг дотримання прав людини і основних свобод у сфері протидії насильству в сім'ї та інформує громадськість про факти такі порушень, здійснює захист прав потерпілих від насильства в органах державної влади, здійснює постійний моніторинг підготовки проектів законів та інших правових актів, що стосуються попередження насильства у сім'ї, проводить освітні заходи і кампанії, тематичні семінари, тренінги, конференції;

- громадську організацію «Коаліція по запобіганню насильству в сім'ї», яка проводить тематичні круглі столи та семінари, запрошуючи представників засобів масової інформації, правоохоронних органів, органів виконавчої влади, громадських організацій, навчальних закладів, надає безкоштовну інформаційну, психологічну, матеріальну, медичну, юридичну допомогу, в тому числі представляє інтереси громадян в суді та органах влади, організовує курси реабілітації для жертв насильства в сім'ї;

- Міжнародний гуманітарний центр «Розрада», який спеціалізується на наданні кваліфікованих психологічних консультацій дітям та дорослим, які потрапили у кризову ситуацію, проведенні психологічних тренінгів, соціологічних досліджень, навчальних програм для фахівців з подолання насильства в сім'ї, індивідуальних та сімейних консультацій, передачі знань та ресурсів практичним фахівцям недержавних організацій, які опікуються роботою з населенням, зокрема проблемою попередження та подолання насильства в сім'ї. Центр «Розрада» здійснює також видання популярних тематичних буклетів, пам'яток, брошур, проводить інформаційні кампанії в засобах масової інформації та ін.

Досить актуальною практикою протидії насильству в сім'ї володіють особливі недержавні утворення – юридичні клініки, які поєднують у собі ознаки недержавних інституцій та структурних підрозділів вищих навчальних закладів [4, с.115]. Сьогодні існує низка юридичних клінік, які зареєстровані як громадські організації. Серед них можна назвати: юридичну клініку «Феміда» м. Чернівці, юридичну клініку Харківської обласної молодіжної організації «ВМЕСТЕ», об'єднану асоціацію студентів-юристів Закарпаття, юридичну клініку на базі «Південноукраїнського центру молодих юристів» та ін. З числа юридичних клінік, що протидіють домашньому насильству, необхідно виділити такі, які діють при вищих навчальних закладах системи правоохоронних органів (юридична клініка Національної академії внутрішніх справ, Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ тощо) [5].

Основними формами діяльності цих юридичних клінік у сфері протидії насильству в сім'ї є:

- надання правових консультацій жертвам насильства, представництво їхніх інтересів в органах державної влади та судових інстанціях;

- проведення тематичних лекцій, семінарів, інтерактивних тренінгів (програма «Практичне право»), наукових конференцій з питань протидії домашньому насильству в школах, ліцеях, інститутах;

- здійснення наукових досліджень та участь у розробці проектів нормативно-правових актів, пов'язаних з питаннями протидії насильству у сім'ї.

Особливою формою роботи щодо попередження насильства в сім'ї, що поширюється юридичними клініками, є проведення занять з молоддю за програмою «Практичне право». Такі заняття сприяють ранньому попередженню насильства в сім'ї, правовому вихованню української молоді щодо толерантного сімейного співіснування.

Дослідження не було б повним без аналізу ще одного виду громадських утворень, які покликані безпосередньо опікуватися жертвами домашнього насильства. Мова йде про кризові та реабілітаційні центри з протидії насильству в сім'ї. За організаційно-правовим статусом

кризові та реабілітаційні центри мають певні особливості.

Багато науковців не пов'язують існування кризових та реабілітаційних центрів з громадськими утвореннями. Так, Коломоєць О. Д., класифікуючи суб'єкти попередження насильства в сім'ї, відносить неурядові організації та кризові центри і центри медико-соціальної реабілітації до різних груп суб'єктів згідно з їх компетенцією [7, с. 11]. Бойко О.В. серед суб'єктів кризового втручання в сімейний конфлікт називає діяльність громадських організацій та центрів медико-соціальної реабілітації, не пов'язуючи їх діяльність [6, с. 134].

Досліджуючи питання протидії насильству в сім'ї та суб'єктів, які здійснюють таку протидію, вважаємо за доцільне зауважити, що і кризові центри і реабілітаційні центри можуть бути створені не тільки державними, але і громадськими утвореннями.

Сьогодні в Україні існує низка таких центрів, які створені як громадські організації або існують при громадських організаціях і виконують такі самі функції, що й державні кризові центри. Подібної думки дотримується і Лисюк О. В. [3, с.132-133], наголошуючи, що кризові центри та реабілітаційні центри при недержавних організаціях за своїми функціями схожі з державними установами, що здійснюють боротьбу з насильством в сім'ї.

Створення кризових та реабілітаційних центрів при громадських організаціях не є випадковим. Наприклад, зарубіжний досвід створення кризових центрів вказує на необхідність залучення недержавних організацій до співпраці з державними органами і для відкриття недержавних кризових центрів, що фінансуватимуться за допомогою громадських організацій і фондів. Україна на сучасному етапі також не в змозі фінансувати в необхідному обсязі спеціалізовані установи для жертв насильства в сім'ї, тому є необхідним залучення до цієї справи благодійних організацій та меценатів. А звідси необхідність у додатковому фінансуванні з недержавних джерел та відповідно і створення центрів при громадських організаціях.

Створення кризових та реабілітаційних центрів в Україні відбувається за умови їх реєстрації згідно з чинним законодавством та

погодження зі спеціально уповноваженими органами виконавчої влади, якщо центр створює громадська організація [1].

Форми діяльності кризових центрів та центрів медико-соціальної реабілітації жертв насильства при громадських організаціях мало чим відрізняються від кризових центрів, створених державними органами. Основними напрямками в роботі цих центрів є: юридична, психологічна, медична допомога жертвам насильства; проведення просвітницької та виховної роботи з питань попередження насильства в сім'ї.

Порівняльне дослідження роботи державних і громадських інституцій у сфері протидії домашньому насильству показує, що найефективнішими є практики, що реалізуються ними спільно. Так, недержавні організації з метою протидії насильству в сім'ї досягають співпраці з іншими громадськими інституціями, державними установами та засобами масової інформації.

Громадські організації, які займаються питаннями протидії насильству в сім'ї, використовують засоби масової інформації та доступ до мережі Інтернет для розміщення основної інформації про себе та форми своєї діяльності, підвищуючи цим доступність названих відомостей для пересічного громадянина, в тому числі й для реальних чи потенційних жертв сімейного насильства.

Крім цього, засоби масової інформації мають можливість висвітлювати стан роботи щодо попередження сімейного насильства в пресі, на радіо та телебаченні [2, с.11], доводити до великої кількості громадян проблему насильства у сім'ї та шляхи її подолання.

Іншими формами роботи недержавних організацій щодо попередження насильства в сім'ї є проведення тренінгових програм із соціальної журналістики, майстер-класи з європейськими та національними медіаекспертами, соціальні розслідування фактів щодо домашнього насильства, поради щодо репортажів про протидію насильству.

Проте, в роботі засобів масової інформації є проблеми, що можуть стати перепорою для ефективної боротьби з насильством у сім'ї, зокрема:

- електронні засоби масової інформації (радіо і телебачення) та друковані видання

до сьогодні недоступні в сільській місцевості всім верствам населення (особливо малозабезпеченим);

- на багатьох каналах з метою зростання комерційного зиску демонструють, головним чином, сцени сімейного насильства та агресію, а не ефективні практики їх протидії.

- є недостатньою кількість популярних видань для населення, в яких у доступній формі пояснювалися б шляхи вирішення проблем, які пов'язані з насильством у сім'ї;

- працівники соціальних служб позбавлені наочних довідкових матеріалів та, відповідно, відчують відсутність достатніх знань з питань сімейного насильства.

Окрім співпраці із засобами масової інформації, громадські організації тісно співпрацюють з органами державної влади. Представники влади можуть не тільки зробити фінансовий внесок для реалізації програм з протидії насильству в сім'ї, але й надати реальну допомогу у боротьбі з насильством.

Так, сучасним прикладом взаємодії громадських утворень і держави щодо протидії насильству у сім'ї є спільна робота з реалізації чинного законодавства у сфері протидії домашньому насильству, яку здійснюють управління та відділи у справах сім'ї та молоді місцевих державних адміністрацій, що координують створення соціальних служб, а також робочих комісій із питань координації дій щодо попередження насильства в сім'ї при місцевих органах виконавчої влади й органах місцевого самоврядування, де серед представників є і громадські організації.

Серед форм взаємодії та співпраці між громадськими організаціями та органами

державної влади, органами місцевого самоврядування можна назвати [7, с. 40; 3, с. 125]:

- надання правової оцінки законопроектам щодо протидії насильству в сім'ї,

- проведення координаційних нарад,

- обмін інформацією,

- видання спільних наказів,

- спільне обговорення проблем насильства у сім'ї,

- участь у програмах міжнародних організацій та фондів та реалізація спільних проектів щодо протидії насильству,

- реалізація спільних проектів з протидії насильству в сім'ї,

- спільна підготовка пропозиції до проектів державних, національних, галузевих, регіональних програм протидії насильству в сім'ї та ін.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що держава в ході реалізації політики протидії насильству в сім'ї не може не взаємодіяти з громадським суспільством, для якого ця проблема є однією з найболючіших та мало вивчених. Вирішувати цю проблему необхідно всіма силами, із залученням різних за структурою та правовим статусом громадських утворень. Важливою складовою протидії насильству у сім'ї є також взаємодія і співпраця громадських організацій з органами влади та засобами масової інформації, яка розширює можливості громадських організацій та дає змогу отримати інформативну і фінансову допомогу для боротьби з домашнім насильством.

Список використаних джерел:

1. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 грудня 2001 року за № 2789-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 70.
2. Красій В. Насильство в сім'ї: захист прав потерпілих / В. Красій, Г. Федькович, М. Чумало. – Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2008. – 84 с.
3. Лисюк О. В. Протидія насильству в сім'ї / О. В. Лисюк. – Одеса: Одеський юридичний інститут ХНУВС, 2007. – 164 с.
4. Галай А. Юридична клініка як організація громадянського суспільства: доведення від протилежного / А. Галай // Право України. — 2007. – № 11. – С. 114-118.
5. Асоціація юридичних клінік України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legalclinics.org.ua/clinics/>.

6. Бойко О. В. Насильство в сім'ї: соціологічний аналіз явища : дис. ... кандидата соціолог. наук : 22.00.03 / О. В. Бойко ; Національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2003. – 212 с.

7. Коломоець О. Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / О. Д. Коломоець ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2010. – 223 с.

References

1. Pro poperedzhennia nasylstva v simi : Zakon Ukrainy vid 15 hrudnia 2001 roku za No. 2789-III // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2002. – No. 10. – St. 70.

2. V. Krsiy, Nasylstvo v simi: zakhyst prav poterpykh / V. Krsiy, H. Fedkovych, M. Chumalo. – Lviv : Vydavnytstvo natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika," 2008. – 84 p.

3. O. V. Lysiuk, Protydiia nasylstvu v simi / O. V. Lysiuk. – Odesa : Odeskyi yurydychnyi instytut KhNUVS, 2007. – 164 p.

4. A. Halai, Yurydychna klinika yak orhanizatsiia hromadianskoho suspilstva: dovedennia vid protylezhnoho / A. Halai // Pravo Ukrainy. — 2007. – No. 11. – Pp. 114-118.

5. Asotsiatsiia yurydychnykh klinik Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.legalclinics.org.ua/clinics/>.

6. O. V. Boiko, Nasylstvo v simi: sotsiolohichniy analiz yavyscha : dys. ... kandydata sotsioloh. nauk : 22.00.03 / O. V. Boyko ; Natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. – Kharkiv, 2003. – 212 p.

7. O. D. Kolomoiets, Administratyvno-pravove rehuliuвання vidpovidalnosti za vchynennia nasylstva u simi, nevykonannia zakhysnoho prypysu abo neprokhodzhennia korektsiinoi prohramy : dys. ... kand. yur. nauk : 12.00.07 / O. D. Kolomoiets ; Klasychnyi pryvatnyi universytet. – Zaporizhzhia, 2010. – 223 p.